

Įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsajos įrodymai

Galutinė jungtinė ataskaita

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

ĮTRAUKIOJO UGDYMO IR SOCIALINĖS ĮTRAUKTIES SĄSAJOS ĮRODYMAI

Galutinė jungtinė ataskaita

Europos specialiojo ir inkluzinio ugdymo plėtros agentūra (toliau – „Agentūra“) yra nepriklausoma ir savarankiška organizacija. Agentūrą bendrai finansuoja jos valstybių narių švietimo ministerijos ir Europos Komisija, teikdama veiklos dotaciją pagal Europos Sąjungos (ES) „Erasmus+“ švietimo programą (2014–2020 m.).

Bendrai finansuojama pagal Europos Sąjungos programą „Erasmus+“

Europos Komisijos pagalba rengiant šį leidinį nereiškia pritarimo turiniui, nes jis atspindi tik autorių požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už jokią leidinyje pateikiamos informacijos naudojimą.

Šiame dokumente išdėstytos bet kurių asmenų nuomonės nebūtinai atspindi oficialųjį Agentūros, jos valstybių narių ar Europos Komisijos požiūrį.

Redaktorius: Simoni Symeonidou

Dokumento ištraukomis naudotis galima tik aiškiai nurodžius šaltinį. Ši ataskaita turėtų būti įvardijama taip: Europos specialiojo ir inkluzinio ugdymo plėtros agentūra, 2018 m. *Įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsajos įrodymai: Galutinė jungtinė ataskaita.* (red. S. Symeonidou). Odensė, Danija

Siekiant užtikrinti didesnę prieinamumą, šis pranešimas pateikiamas 25 kalbomis ir elektronine forma Agentūros interneto svetainėje www.european-agency.org

Šis tekstas yra originalaus teksto anglų kalba vertimas. Jei kyla abejonių dėl informacijos vertime tikslumo, žr. originalų tekstą anglų kalba.

ISBN: 978-87-7110-760-9 (elektroninis dokumentas)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Sekretoriatas
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel. +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Briuselio biuras
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel. +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

TURINYS

ĮVADAS	5
IŠVADOS	6
Ugdymas	7
Įdarbinimas	8
Gyvenimas bendruomenėje	9
PAGRINDINIAI POLITIKOS PRANEŠIMAI IR SVARSTYMAI	10

ĮVADAS

Akademinėje literatūroje aprašant mokslinius tyrimus, kurių metu buvo tiriamas įtraukusis ugdymas arba socialinė įtrauktis, kaip svarbus aspektas dažnai pabrėžiama įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsaja. Taip pat atlikta mokslinių tyrimų, kurių metu buvo tiriama įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsaja, tačiau jų labai mažai. Tokius tyrimus dažnai atlieka ne įtraukiojo ugdymo, o kitų disciplinų, pavyzdžiui, sociologijos ir psichologijos, atstovai. Taip gali būti užkertamas kelias įtraukiojo ugdymo tarpininkams gauti informacijos apie mokslinių tyrimų įrodymus ir ją panaudoti žmonių su negalia naudai.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta anksčiau, buvo atlikta literatūros apžvalga, siekiant išanalizuoti neįgaliųjų įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsają. Atliekant apžvalgą buvo konkrečiai vadovaujama dviem toliau pateikiamais tiriamaisiais klausimais.

- Kokia yra įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsaja?
- Kas esamuose moksliniuose tyrimuose sakoma apie įtraukiojo ugdymo kaip socialinės įtraukties skatinimo priemonės potencialą?

Apžvalga apėmė tiek trumpalaikę (t. y. laikotarpį, kai vaikai lanko mokyklą), tiek ilgalaikę (t. y., kai neįgalieji baigia privalomą mokymąsi) socialinę įtrauktį. Ją atliekant daugiausia dėmesio buvo skiriama trims sritims – ugdymui, įdarbinimui bei gyvenimui bendruomenėje – ir siekiama tyrimų duomenų rinkiniuose rasti įrodymų, paaiškinančių, kaip įtraukusis ugdymas yra susijęs su socialine įtrauktimi. Teorinėje literatūroje aptariama įtraukiojo ugdymo įtaka socialinei įtraukčiai, nagrinėjant ugdymo, įdarbinimo ir gyvenimo bendruomenėje sritis. Tarptautinių organizacijų, pavyzdžiui, Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos bei Europos specialiojo ir inkliuzinio ugdymo plėtros agentūros, taip pat kitų organizacijų bei tinklų paskelbtose ataskaitose ši tema taip pat analizuojama.

Ši apžvalga literatūrą apie įtraukųjį ugdymą papildė struktūriniu metodu, leidžiančiu išnagrinėti reikšmingą tyrimų šia tema skaičių. Pagrindinės jos išvados kyla iš mokslinių tyrimų įrodymų sintezės. Ja nušviečiami skirtingi neįgaliųjų trumpalaikės ir ilgalaikės socialinės įtraukties visose trijose srityse (ugdymo, įdarbinimo ir gyvenimo bendruomenėje) aspektai.

Tikimasi, kad apžvalga bus naudinga įvairiems ugdymo tarpininkams skirtinguose lygmenyse. Literatūros apžvalga, įrodanti įtraukiojo ugdymo įtaką socialinei įtraukčiai, gali būti ypač naudinga politikos vykdytojams, norintiems kurti su įtraukiojo ugdymu susijusius įrodymais grįstus sprendimus. Kitu lygmeniu tikimasi, kad ši apžvalga prisidės prie įtraukiojo ugdymo teorijos. Tai bus padaroma suteikiant įrodymų, kad įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsaja yra svarbi įtraukiojo ugdymo paslaugų teikimo, perėjimo struktūrų ir socialinės politikos (pvz., politikos, skirtos neįgaliųjų įdarbinimui paremti, savarankiško gyvenimo politikos, politikos dėl pastatų prieinamumo) kokybei. Apžvalgoje taip pat pateikiama įrodymų, leidžiančių pasiūlyti kitas mokslinių tyrimų sritis (ypač Europos šalyse).

Šioje galutinėje jungtinėje ataskaitoje bendrais bruožais nusakomos literatūros apžvalgos pagrindinės išvados ir pateikiami pagrindiniai politikos pranešimai bei svarstymai. Visa literatūros apžvalga pateikiama spausdinta forma ir elektroniniu formatu Agentūros interneto svetainėje.¹

IŠVADOS

Apžvalgos išvados rodo, kad tarp įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties ugdymo, įdarbinimo ir gyvenimo bendruomenėje srityse yra sąsaja. Tuo pačiu metu atrodo, kad kiti veiksniai skatina socialinę įtrauktį arba jai kliudo. Šie veiksniai apima įtraukiosios praktikos kokybę, socialinę politiką, socialines struktūras bei požiūrius, individualų gyvenimą ir t. t. Apžvalgoje pateikiami mokslinių tyrimų įrodymai rodo, kad būnant izoliuotoje aplinkoje socialinės įtraukties galimybė tiek trumpuoju (kai vaikai su negalia mokosi mokykloje), tiek ilgalaikiu (baigus vidurinį ugdymą) laikotarpiu sumažėja. Buvimas specialioje aplinkoje siejamas su prastomis akademinėmis bei profesinėmis kvalifikacijomis, įdarbinimu globojamose darbo grupėse, finansine priklausomybe, mažesnėmis galimybėmis gyventi savarankiškai ir prastais socialiniais ryšiais baigus mokyklą. Atsižvelgdami į tai, politikos vykdytojai galėtų apsvarstyti, kaip reikėtų pertvarkyti aprūpinimo specialistais sistemą, kuri taikoma daugelyje šalių, siekiant remti mokymąsi įtraukiojo ugdymo aplinkoje.

Toliau apibendrinamos pagrindinės literatūros apžvalgos išvados. Jos suskirstytos į tris dalis: ugdymą, įdarbinimą ir gyvenimą bendruomenėje.

¹ Europos specialiojo ir inkluzinio ugdymo plėtros agentūra, 2018 m. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsajos įrodymai: Literatūros apžvalga]*. (red. S. Symeonidou). Odensė, Danija. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

Ugdymas

Apžvalgos išvadose apie įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsają privalomojo ugdymo ir aukštojo mokslo metu pateikiami toliau nurodyti teiginiai.

- **Įtraukusis ugdymas padidina bendraamžių tarpusavio sąveikos bei mokinių su negalia ir be jos artimos draugystės formavimo galimybes.** Nors socialinius santykius išmatuoti sudėtinga, socialinė sąveika, vykstanti įtraukiojoje aplinkoje, yra būtina sąlyga draugystei, socialiniams bei bendravimo įgūdžiams, pagalbos tinklams, bendrumo jausmui ir teigiamiems elgesio rezultatams formuoti.
- **Siekiant socialinės sąveikos ir draugysčių įtraukiojoje aplinkoje, reikia tinkamai atsižvelgti į keletą elementų, kurie skatina mokinių dalyvavimą (t. y. prieigą, bendradarbiavimą, pripažinimą ir priėmimą).** Siekiant mokinių su negalia socialinės įtraukties į įtraukiąją aplinką, reikia padidinti visų tarpininkų (t. y. personalo, mokinių ir tėvų) dalyvavimą visose srityse ir visais lygmenimis (pvz., mokyklos politikos ir praktikos, mokyklos kultūros). Mokinių su negalia socialinė įtrauktis nepasiekama, kai jų dalyvavimui kliudo neigiamas požiūris į neįgalumą ir išskiriančios mokyklų struktūros (pvz., ribotas prieinamumas, lankstumo trūkumas, atleidimas nuo dalykų, kurie, kaip manoma, yra „sunkūs“).
- **Įtraukiojoje aplinkoje ugdyti mokiniai su negalia akademinio ir socialiniu požiūriu gali būti pranašesni nei izoliuotoje aplinkoje ugdyti mokiniai.** Mokinių akademiniai ir socialiniai pasiekimai skatinami tada, kai iš tiesų taikoma įtraukioji politika bei praktika, sukuriama įtraukioji mokyklos kultūra ir mokytojai laikosi įtraukiosios pedagogikos principų.
- **Būnant įtraukiojoje ugdymo aplinkoje ir joje gaunant pagalbą, padidėja tikimybė užsiregistruoti aukštojo mokslo įstaigose.** Įtraukiojo ugdymo ir registracijos aukštojo mokslo įstaigose sąsaja priklauso nuo veiksmingo perėjimo planavimo, kuris prasideda vidurinėje mokykloje ir į kurį įtraukiama bendruomenė. Užsiregistruoti aukštojo mokslo įstaigoje trukdo keletas veiksnių, pavyzdžiui, lėšų trūkumas, nepakankama pagalba teikiant paraiškas, menkas reikalingo sąlygų sudarymo identifikavimas, prasta prieiga prie atitinkamų kurso darbų ir žemos kokybės perėjimo planai.

Įdarbinimas

Apžvalgos išvadose apie įtraukiojo ugdymo ir įdarbinimo sąsają nurodomi toliau pateikiami teiginiai.

- **Buvimas įtraukiojo ugdymo aplinkoje yra vienas iš veiksnių, didinančių tikimybę, kad neįgalieji bus įdarbinti.** Be ugdymo, neįgaliųjų įdarbinimo galimybėms įtakos turi keletas socialinių veiksnių, pavyzdžiui, politika, vietinė rinka, darbdavių požiūriai ir pritaikytos įdarbinimo struktūros.
- **Mokymo programos pobūdis gali apriboti arba padidinti galimybes jaunuoliams su negalia įsidarbinti.** Užtikrinus prieigą mokymo programoje, įgyjamos akademinės ir profesinės kvalifikacijos, padidinančios įdarbinimo galimybes. „Specialiuųjų“ mokymo programų formos, pritaikytos arba skirtos išskirtinai tik paaugliams su negalia, gali apriboti įdarbinimo galimybes.
- **Vidurinėje mokykloje vykdomos aukštos kokybės perėjimo programos gali padidinti tikimybę neįgaliesiems įsidarbinti.** Manoma, kad vidurinėse mokyklose vykdomos bendruomeninės perėjimo programos darbą užsitikrinti padeda veiksmingiau nei mokyklinės perėjimo programos. Trumpos perėjimo programos, kurias įgyvendina specialieji pedagogai be bendrojo ugdymo klasių mokytojų įsitraukimo, riboja galimybes įsidarbinti atviroje darbo rinkoje.
- **Išsilavinimas įtraukiojo ugdymo aplinkoje gali sąlygoti neįgaliųjų įdarbinimo tipą (t. y. įdarbinimą globojamose darbo grupėse, įdarbinimą su pagalba, įdarbinimą atviroje darbo rinkoje ir savisamdą).** Išsilavinimas izoliuotoje aplinkoje yra susijęs su įdarbinimo globojamose darbo grupėse užtikrinimu (tai, be abejo, prisideda prie neįgaliųjų atskyrimo, o ne socialinės įtraukties). Išsilavinimas įtraukiojoje aplinkoje padeda įgyti akademinį ir profesinį kvalifikacijų bei įgūdžių, kurie padidina tikimybę pasirinkti kitas įdarbinimo formas, pavyzdžiui, įdarbinimą su pagalba, įdarbinimą atviroje darbo rinkoje ir savisamdą.

Gyvenimas bendruomenėje

Apžvalgos tikslais gyvenimu bendruomenėje vadinamas savarankiškas gyvenimas, turint finansinę nepriklausomybę, draugysčių bei socialinių tinklų ir laisvalaikio veiklų. Apžvalgos išvadose apie įtraukiojo ugdymo ir gyvenimo bendruomenėje sąsają nurodomi toliau pateikiami teiginiai.

- **Švietimo ir socialinės gerovės politika yra du tarpusavyje susiję veiksniai, svarbūs siekiant savarankiško gyvenimo.** Įtraukusis ugdymas yra vienas iš veiksnių, didinančių savarankiško gyvenimo galimybes. Prastas ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje kartu su silpna socialinės gerovės politika mažina savarankiško gyvenimo tikimybę.
- **Jaunuoliai su negalia, būnantys įtraukiojo ugdymo aplinkoje, turi didesnę tikimybę būti finansiškai nepriklausomi netrukus po to, kai baigia vidurinio ugdymo įstaigą.** Įtraukiojo ugdymo įtaka finansinei nepriklausomybei nuo baigimo praeinant vis daugiau laiko silpnėja dėl daugelio asmens gyvenimą sąlygojančių veiksnių. Tai gali lemti priklausomybę nuo socialinių pašalpų.
- **Jaunuoliai su negalia, būnantys izoliuotoje aplinkoje, suaugę turi mažesnę tikimybę turėti draugų ir socialinių tinklų.** Metams bėgant socialiniai neįgalųjų tinklai keičiasi dėl individualių prioritetų bei skirtingų gyvenimo trajektorijų, ir neigiama specialiųjų klasių įtaka tampa mažiau akivaizdi.
- **Išsilavinimas įtraukiojoje aplinkoje yra vienas iš veiksnių, padidinančių galimybes dalyvauti laisvalaikio veikloje. Išsilavinimas izoliuotoje aplinkoje yra kliūtis joje dalyvauti.** Tačiau neįgalųjų dalyvavimas laisvalaikio veikloje turi būti interpretuojamas atsargiai, nes kartais laisvalaikiu laikomas fizinis buvimas ar terapija, o tai nesuteikia žmonėms pasitenkinimo.

PAGRINDINIAI POLITIKOS PRANEŠIMAI IR SVARSTYMAI

Atsižvelgdami į pagrindines apžvalgos išvadas, politikos vykdytojai galėtų apsvarstyti įrodymais grįstų sprendimų, kuriais siekiama sustiprinti neįgaliųjų socialinę įtrauktį viso jų gyvenimo metu, formavimą. Šiame skyriuje pateikiami pagrindiniai politikos pranešimai ir svarstymai, kylantys iš apžvalgos.

- Be Europos ir tarptautinio skatinimo pereiti prie įtraukiojo ugdymo sistemų, apžvalgoje politikos vykdytojams suteikiami mokslinių tyrimų įrodymai apie teigiamą įtraukiojo ugdymo įtaką socialinei įtraukčiai. Be to, apžvalgoje pabrėžiama, kad politika, pagal kurią įtraukiuoju ugdymu laikomas tik bendrojo ugdymo mokyklos lankymas, kliudo mokiniams su negalia dalyvauti ir todėl neskatina socialinės įtraukties. Kad įtraukusis ugdymas turėtų įtakos socialinei įtraukčiai, būtina per politiką ir praktiką užtikrinti, kad mokiniai su negalia visais mokymosi aspektais dalyvautų vienodomis sąlygomis su mokiniais be negalios (pvz., mokydami, žaisdami, turėdami prieigą prie visų mokyklos zonų bei veiklos ir t. t.). Be to, politikoje, vėlesniuose reglamentuose ir kokybės užtikrinimo standartuose turi būti aiškiai nurodyta, kad įtraukiojo ugdymo sistemose svarbūs tiek akademiniai, tiek socialiniai pasiekimai.

- Politikos vykdytojai turėtų apsvarstyti, kaip politika galėtų geriausiai reguliuoti perėjimus iš vienos sistemos į kitą ir iš vieno gyvenimo laikotarpio į kitą, kad būtų išlaikomos arba padidintos socialinės įtraukties galimybės. Pavyzdžiui, apžvalgoje teigiama, kad įtraukusis ugdymas padidina tikimybę užsiregistruoti aukštojo mokslo įstaigose. Tačiau tuo pačiu metu gali kliudyti kiti kintamieji, pavyzdžiui, vadovavimo ir perėjimo planų trūkumas. Apžvalgoje taip pat teigiama, kad įtraukusis ugdymas padidina tikimybę užsitikrinti apmokamą darbą atviroje darbo rinkoje. Vis dėlto kliūčių sudaro kiti veiksniai, pavyzdžiui, politika ir nepritaikyta įdarbinimo aplinka. Šiais ir kitais atvejais politikos vykdytojai turi apsvarstyti, kaip užtikrinti, kad investicijos į įtraukųjį ugdymą būtų įvertinamos kita politika, turinčia įtakos neįgaliesiems, kai jie tampa vyresni.
- Kitas su politika susijęs svarstytinas klausimas – kaip prailginti teigiamą įtraukiojo ugdymo įtaką. Atliekant apžvalgą pastebėta, kad nors įtraukusis ugdymas turi teigiamą poveikį įdarbinimui ir finansinei nepriklausomybei netrukus po vidurinės mokyklos baigimo, poveikis susilpnėja nuo baigimo praeinant vis daugiau laiko. Manoma, kad tai yra įvairių asmeninių veiksnių, pavyzdžiui, asmens gyvenimo trajektorijos, galimų nelaimingų atsitikimų bei ligų, šeiminių sąlygų ir kt. išdava. Tačiau reikėtų apsvarstyti, kaip politika galėtų toliau skatinti neįgaliųjų socialinę įtrauktį įdarbinant, kai jie tampa vyresni ir patenka į rizikos grupę.
- Politikos vykdytojai galėtų apsvarstyti, kaip reikėtų pertvarkyti aprūpinimo specialistais sistemą, kuri taikoma daugelyje šalių, siekiant remti mokymąsi įtraukiojo ugdymo aplinkoje. Apžvalgoje pateikiami mokslinių tyrimų įrodymai rodo, kad būnant izoliuotoje aplinkoje socialinės įtraukties galimybė tiek trumpuoju (kai vaikai su negalia mokosi mokykloje), tiek ilgalaikiu (baigus vidurinį ugdymą) laikotarpiu sumažėja. Buvimas specialioje aplinkoje siejamas su prastomis akademinėmis bei profesinėmis kvalifikacijomis, įdarbinimu globojamose darbo grupėse, finansine priklausomybe, mažesnėmis galimybėmis gyventi savarankiškai ir prastais socialiniais ryšiais baigus mokyklą.

Ateityje atliekant mokslinius tyrimus būtų galima išsamiau ištirti mokinių mokyklinio gyvenimo patirtį skirtinguose kontekstuose, mokyklų politiką bei praktiką ir struktūras bei programas, užtikrinančias perėjimą nuo ugdymo prie įdarbinimo bei gyvenimo bendruomenėje. Toks mokslinis tyrimas atskleistų kintamuosius, kurie gali padaryti socialinę įtrauktį įmanomą. Išilginiai tyrimai taip pat svarbūs analizuojant įtraukiojo ugdymo ir socialinės įtraukties sąsają visose trijose srityse (ugdymo, įdarbinimo ir

gyvenimo bendruomenėje). Tokių mokslinių tyrimų metu būtų galima labiau akcentuoti, kaip įtraukiojo ugdymo ir kita politika (pavyzdžiui, socialinė politika, užimtumo politika) skatina socialinę įtrauktį arba jai trukdo skirtinguose kontekstuose.

Sekretoriatas:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel. +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Briuselio biuras:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel. +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org